

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
ПРОФЕСІОНАЛА: ПЕРСПЕКТИВИ Й
РОЗВИТОК**

Матеріали

*III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(19 лютого 2010 р.)*

УДК 159.923
ББК 88.37
С765

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей,
які суттєво перевищували запропоновані обсяги.

С765 “Становлення особистості професіонала: перспективи й
розвиток:”, III Всеукраїнська наук.-практ. конф.
(2010; Одеса)

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Становлення особистості професіонала: перспективи й
розвиток” 19 лютого 2010 р. – Одеса : ОДУВС, 2010. – 450 с.

©ОДУВС, 2010

ПЕРЕДМОВА

Адамчук О.В.
Керівник підрозділу як суб'єкт серед підлеглого персоналу
Алехина Г.Н.
Оптимізація адаптації ку-
- как важное звено в станов-
Андриеті А.В.
Особистість керівника під-
структивності управлінських
Асауляк О.
Правове виховання як засі
Афанасьєв К.К.
Правова психологія як чин
Бабенко В.Г., Крадожов
Процес управління в сист-
тичних органах і підрозді
Бадюк В.С.
Професіональний облик
Бадюк О.С., Черниш О.М.
Трансформації ціннісних
Балдишева Л.П., Шилко
Аналіз наукових дослідів
підготовки працівників
Барська Г.О., Семенова
Застосування контексту
майбутніх правознавців
підвищення професійно
Бойко С.М.
Особливості професійно
органів внутрішніх спра
Бондаренко О.С., Плуз
Ефективність застосува
відповідальності в Укра
Борзенкова М.С.
Гендерні аспекти підго
внутрішніх справ
Бузунов Р.А.
Питання набуття проф

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ

Назарук О.М., кандидат психологічних наук, м. Київ

Актуальною залишається проблема вивчення особистості професіонала, розвиток та становлення в процесі професійної діяльності, де специфіка самої діяльності (військовослужбовці, правоохоронці, пілоти, оператори, рятувальники тощо) припускає взаємодію з середовищем, з різними ситуаціями.

В соціально-психологічних дослідженнях часто використовують як взаємозамінні поняття «середовища» та «ситуації» для позначення певних соціальних умов, які безпосередньо впливають на людину. Інший погляд на взаємодію цих понять пропонує інтегративно особистісно-ситуаційний підхід, який визнає не стільки умови, скільки особливості самої людини. В межах даного підходу враховують, що люди відрізняються за ступенем прояву їх особистісних особливостей в різних ситуаціях; різні ситуації можуть сприяти або гальмувати прояви індивідуальних відмінностей людей; люди з певними особистісними особливостями схильні обирати певні типи соціальних ситуацій (Грішина Н.В., 1997).

Порівняння двох вище зазначених понять показує їх відмінність. Середовище – це комплекс певних умов, зовнішніх сил та стимулів, що впливають на індивіда (Блум Б.С., 1964), тобто умов, які постійно супроводжують людину в процесі її життєдіяльності або професійної діяльності. На відміну від середовища, ситуація – це не стільки сукупність елементів об'єктивної реальності, скільки продукт та результат активної взаємодії особистості та середовища (Філіппов А.В., Ковальов С.В., 1986), що спонукає та опосередковують активність людини. Отже, поняття ситуації є близьким до поняття середовища, але вони не являються тотожними (Ніколов Л., 1980; Грішина Н.В., 1997).

За даними вчених ситуація: завжди обмежена у часі, вона короткочасна; завжди суб'єктивна (це «чиясь» ситуація), тому вона стимулює людину до досить оперативної інтерпретації і отримує певне значення; спонукає людину до невідкладної активності (Титаренко Т.М.; Ніколов Л.; Шибутані Т.).

Середовище і ситуація містять певні чинники, які особистість, (як в професійній, так й в побутовій сфері), може адекватно сприймати для себе як позитивні або негативні і, відповідно, це матиме для неї певні наслідки. Інколи неможливість власними ресурсами, включаючи всі сфери особистості, адекватно означити для себе неочікувану ситуацію, яка відбулась, може посприяти у неї запуску «аварійного механізму» захисту («захисної манії» за Клейном М.), коли при важкому стресі із небезпекою для життя відбувається заперечення власних неприсмних почуттів – депресії та тривоги. І навпаки, в цьому стані розповідь про смертельну небезпеку носить «ейфорійний» характер, коли така ситуація сприймається як пригода зі щасливим закінченням (Воробйов В.Ю., 2008). Недооцінка між подією та формою, в якій воно відбувається, між організмом та його оточенням або зіштовхує спостерігача з чимось «таємничим», або вимагає його приписувати цьому об'єкту вивчення властивості, яку він, можливо, і не має (Вацлавік П., Бівін Д., Джексон Д., 2000). Це може відбуватись, коли людина не готова у своїй життєдіяльності

зустрічатись зі складними ситуаціями, на відміну від професіоналів, у яких робота припускає зустріч з різноманітними ускладненнями.

Ситуації за зовнішніми та внутрішніми чинниками можна поділити на життєву, конфліктну, кризову, критичну, несприятливу, проблемну, розв'язку, стресову, термінальну, травматичну (психотравматичну), фруструючу, екстремальну тощо. На відміну від інших, ознаками екстремальності ситуації виступають як зовнішні, так і внутрішні складові: по-перше, – це наявність об'єктивної небезпеки (безпосередня загроза життю, здоров'ю, важливим особистісним цінностям людини); по-друге, дефіцит адаптаційних ресурсів (фізіологічних та соціально-психологічних) через миттєвість появи, вона неочікувана; по-третє, відсутність у досвіді людини готових стереотипів реагування на екстремальні обставини (вихід за межі сталих паттернів поведінки, екзистенційне переживання) (Єрмаков П.Н., Табунський В.А., 2007).

Отже, екстремальна ситуація – це складне явище, в межах якого від людини вимагаються, по-перше, правильні, адекватні дії, а, по-друге, швидке відновлення після зустрічі або перебуванні у такій ситуації. Тобто, крім професійних знань, вмінь, навичок, які допомагають працювати та виживати, людина повинна мати певний ресурс на швидку адаптацію. Саме як саморегулюючу систему, Рубінштейн С.Л. розглядав особистість, мета якої – організація суб'єктивного досвіду відповідно до адаптивних завдань.

Зрозуміло, що адаптивні завдання можуть бути порушені будь-якою загрозливою або болісною ситуацією, яка може спричинити зміни в афективній (у почуттях), в когнітивній (у думках) та поведінковій (в діях) сферах особистості. І важливо наскільки наявний у людини, (що працює в особливих умовах діяльності), рівень самопізнання та саморозуміння для адекватної інтерпретації зазначених трансформацій, наскільки вони їй підконтрольні, наскільки вона в силах самостійно справитись з ними. В іншому випадку, якщо негативні зміни мають тривалий характер або вони активізуються на будь-який стимул, то можна говорити про кризу, психічну травму та патологічні механізми реагування (Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Є.І; Решетніков М.М.). Однак рівень адаптації людини, яка втягнута в ситуацію екстремального характеру, багато у чому визначається не тільки об'єктивними характеристиками її надзвичайності, але перш за все смисловим змістом подій (Смекалкіна Л.В., Рибников О.Н., 2008), тобто чи стане значущою в ціннісно-смисловому сенсі ця подія, названа нами, психологічною подією (Назарук О.М.).

Отже, проблема психологічного аналізу екстремальної ситуації окреслює для нас проблемні питання, які стосуються особистості професіонала (того, хто рятує, виправляє ситуацію) і особистості випадкового свідка (того, кого рятують). Зрозуміло, що їх об'єднує характер ситуації – її екстремальність, але дії, ставлення та наповнення змістом цієї події буде у них дещо відмінною. Окреслені питання потребують подальшої теоретичної розробки.